

STRUKTURA I NAČIN RADA KANCELARIJA ZA PREVENCIJU NARKOMANIJE

Uvod

U pozadini snažne ekonomske, socijalne i moralne krize u našoj zemlji, pojavili su se i različiti oblici socijalne patologije pojedinca i društva. Sve vidljiviji oblik takve patologije, kada je o mladima riječ, jeste porast upotrebe prekomjernog korišćenja droga. Ta pojava ima alarmantne dimenzije ne samo u pogledu broja mladih koji joj podliježu, nego i u pratećim devijantnim ponašanjima različitih oblika.

Uočljivi su i neki opšti trendovi u starosnoj i socijalnoj strukturi mladih korisnika i modelima upotrebe droga kod nas i u zemljama okruženja:

- svakodnevno raste broj korisnika droge i broj narkomana, ali i broj maloljetnika među njima;
- starosna granica prvog kontakta sa drogom pomjera se sve niže, prema starijem osnovno-školskom uzrastu;
- starosna granica spustila se i kada je u pitanju redovno korišćenje droge;
- socijalna struktura korisnika se širi i droga sve više ulazi u srednju klasu koja je nekada bila prilično zaštićena u odnosu na tzv. viši sloj, i u odnosu na socijalno degradirane osobe;
- razvijaju se politoksikomanije; mladi počinju da koriste različite supstance (lijekove za smirenje, sredstva za smanjenje napetosti i strepnje, sredstva protiv bolova, sredstva za spavanje, alkohol i sl.) ili ih kombinuju sa drogom;
- raste broj djece i mladih koji podnose zakonske posljedice zbog različitih prekršaja koji su, direktno ili indirektno, povezani sa drogom.

Djeca i mladi odrastaju danas u uslovima koji su označeni snažnim društvenim promjenama i krizama svojstvenim tzv. društvima u tranziciji. Očekivane, normalne razvojne krize ovih doba (puberteta i adolescencije) koje se, optimalno, završavaju izgradnjom i učvršćivanjem identiteta, u našim uslovima usložnjene su krizom samog društva.

Kompetencije porodice, škole i društvene zajednice u procesu socijalizacije mladih takođe su ugrožene, a difuzni sistem vrijednosti ne nudi jasne i stabilne okvire razumijevanja sadašnjosti, još manje budućnosti. Upotrebe alkohola i droga tako mogu postati načini da se smanji napetost i strepnja koju

izaziva takvo otežano odrastanje. Sem toga, korišćenje droge može biti način da se pođe „dalje“, izvan realnosti i izvan sebe, i da se iskušaju nepoznati domeni ljudskog iskustva u nadi da će se naći odgovori na mnoga pitanja. U svakom slučaju, narkomanija se najčešće javlja u kontekstu odrastanja, odnosno u fazi adolescencije.

Sa sociološko-psihološkog stanovišta, jedno od glavnih socijalnih obilježje osoba koje zlorabljavaju drogu ili PAS jeste osjećanje egzistencijalne praznine i otuđenosti, a ono što posebno zabrinjava jeste ambivalencija, nemilosrdno uvlačenje drugih u sopstvene redove, čime smanjuju sopstvenu ambivalenciju i nesigurnost. Izbor droga je „manifestno devijantan“ i „destruktivan“ način neprihvatanja svijeta odraslih, a nestabilnost i mobilnost jesu karakteristike narkomanske scene. Svestrana sociološko-psihološka analiza poseban akcenat mora staviti na pojavu zlorabe droge kod mladih, koja zbog svojih osobenosti zahtijeva specifičan stručni pristup. Narkomaniju mladih karakteriše izrazita tendencija ka politoksikomaniji i velika kontacioznost, što im daje poseban socijalni značaj. Dehumanizovani socijalni prostori bude revolt mladih, stvaraju zabrinutost za sopstvenu egzistenciju; prisutna je „drama“ nezaposlenosti mladih ljudi i konkurencija atraktivnih zanimanja. Problem „mjesta“ mlade generacije u društvu i njene perspektive rađaju „nespokojstvo“, pa im treba ponuditi kreativnije stilove življenja, što je jedan od osnovnih ciljeva kancelarija za prevenciju narkomanije.

Sve bolesti zavisnosti, na neki način, predstavljaju odraz interakcije ličnosti, okoline i određene psihofarmakološke supstancije. Urođenih narkomana nema, postoje samo ličnosti koje su labilnije i sklonije „bjekstvu od stvarnosti“. Bolesti zavisnosti ne smiju se posmatrati samo kao medicinski, nego i kao socijalno-društveni problem. Onda je logično da se društvo mora boriti protiv bolesti zavisnosti stalnim, sinhronizovanim, organizovanim i sveobuhvatnim akcijama koje mobilišu porodicu, školu, zdravstvo, humanitarne organizacije, MUP i dr.

Prevencija se najjednostavnije može definisati kao skup aktivnosti čiji je cilj sprečavanje pojave i problema vezanih za upotrebu psihoaktivnih supstanci. Ovakvo shvaćen, proces prevencije podrazumijeva tri tipa ili tri nivoa preventivnog djelovanja: primarni, sekundarni i tercijarni nivo. Primarna prevencija pripada kancelarijama, dok sekundarni i tercijarni sektor pripadaju policiji i rehabilitacionim centrima. Od svih oblika prevencije, primarna prevencija ima najvažniju ulogu s obzirom na skromne i gotovo zanemarljive rezultate liječenja bolesti zavisnosti.

1. Strukturisanje kancelarija za prevenciju narkomanije

U Crnoj Gori nema sredine koja je potpuno „čista po pitanju narkomanije“. Postoji tendencija izjednačavanja problema, problem je u nekom većem gradu samo proporcionalno veći. Problem zlorabe droge (PAS) do sredine devedesetih godina, prema evidenciji policije, gotovo da nije bio prisutan. Onda

je prije desetak godina registrovano samo nekoliko slučajeva i „konzumenata“ i „prodaje“, i nekoliko slučajeva „narkomanije“, uglavnom iz druge sredine. Od tada, iz godine u godinu, broj raste: sa nekoliko predmeta godišnje stiglo se na nekoliko stotina, a gotova da ne prođu ni dva-tri dana da policija ne evidentira nove dilere ili uživaoce.

Ovako alarmantni podaci o „pojačanoj“ zloupotrebi droga (PAS) usloveli su otvaranje kancelarija za prevenciju narkomanije, kao najboljeg i najopravdanijeg vida borbe protiv narkomanije. Prije nego što pređemo na detaljniji opis strukture i načina rada ovih kancelarija, ukratko ćemo objasniti pojmove sa kojima ćemo „elaborirati“ u daljem tekstu, a sve u cilju svestranije sociološke analize naznačene problematike.

1. Kancelarija – termin latinskog porijekla koji označava prostoriju u kojoj se obavljaju administrativni poslovi ili pisarnicu; međutim, u našem slučaju ne radi se samo o prostoriji koja ima „primarnu svrhu pisarnice“, već o mnogo kompleksnijem prostoru, o čemu će više biti riječi u daljem tekstu.
2. Prevencija – latinski termin koji podrazumijeva sprečavanje nečeg nepoželjnog (bolest, krivično djelo i dr.) ili prethodnu blagovremenu zaštitu i preduzimanje određenih mjera; suština ovih mjera biće predmet trećeg dijela ovog rada.
3. Narkomanija – grčki termin koji ima osnovno značenje bolesne strasti ili bolesne navike uzimanja droga ili narkotika.

Za potrebe ovog rada, analiziraćemo strukturu pet kancelarija za prevenciju narkomanije u Crnoj Gori. Redosljed analize će uzeti u obzir njihovu „starosnu dob“, tj. njihov „radni staž“ ili „iskustvo“ u obavljanju njihove osnovne djelatnosti (preventivne aktivnosti):

1. Opštinska kancelarija za prevenciju narkomanije u Podgorici počela je sa radom 2003. godine. Rukovodilac ove Kancelarije je D. Raspopović, dipl. ing. Pored stalno zaposlenih radnika, ovoj Kancelariji stoji na raspolaganju i stručni tim sastavljen od ljudi različitih profila, zanimanja, stručne spreme i interesovanja. Dakle, radi se o licima koja su zaposlena „po ugovoru“ ili, ekonomskom terminologijom rečeno, radi se o „uslugama po ugovoru“ ili „ugovorenim uslugama“. Ovaj tim okuplja stručnjake sljedećeg profila: neuropsihijatar, sociolog, socijalni radnik, psiholog i pedagog. Broj članova varira u zavisnosti od težine problema. Program rada Kancelarije u Podgorici za period 2006/2007. godine podrazumijeva sljedeće aktivnosti koje su raspoređene u tri ciljna polja: programi za roditelje, programi za učenike i promovisanje zdravih stilova života. Ovaj program podrazumijeva jačanje svijesti o problemu i posljedicama bolesti zavisnosti, informisanje i edukaciju, organizovanje sportskih aktivnosti i kvizova, kao vid borbe protiv bolesti zavisnosti, otvaranje i opremanje edukativnih kabineta u osnovnim školama itd. Pored toga, u ovoj Kancelariji realizuje se inicijativa za izgradnju ustanove za rehabilitaciju na Kakarickoj gori.

2. Fondacija „Kancelarija za prevenciju narkomanije, bolesti zavisnosti i rizičnih ponašanja“ Kotor jeste nevladina neprofitna organizacija, koja je osnova-

na radi udruživanja stručnih i finansijskih potencijala opštine Kotor, Odjeljenja za bolesti zavisnosti Specijalne psihijatrijske bolnice i NVO Forum Syd Balkans, u cilju sprovođenja prevencije u oblasti narkomanije, zavisnosti od PAS-a i rizičnih ponašanja djece i omladine. Vršilac dužnosti koordinatora Kancelarije je S. Petković, koja uz saradnju dr M. Roganović, dr A. Četković i N. Matković, čini stručni tim koji realizuje preventivne aktivnosti. I u ovoj Kancelariji imamo zaposlene „po ugovoru“. Kancelarija je počela sa radom 2003. godine.

3. Kancelarija za prevenciju narkomanije Nikšić počela je sa radom 10. avgusta 2006. godine, a odluku o osnivanju donijela je Skupština opštine na sjednici koja je održana 3. jula iste godine, kada je usvojen Godišnji plan i Program rada. Rad Kancelarije koordinira mr B. Tanasijević, sociolog. U Kancelariji su zaposlena dva radnika, sociolog i nastavnik engleskog jezika, a u okviru Kancelarije radi stručni tim („ugovorene usluge“).

4. Pljevaljska kancelarija za prevenciju narkomanije oformljena je u martu 2007. godine. Defektolog M. Marjanović je formalno rukovodilac ove Kancelarije, ali za razliku od prethodno pomenutih kancelarija, ovdje nemamo tako razrađenu mrežu aktivnosti i „angažmana stručnog tima“.

5. Najmlađa kancelarija za prevenciju narkomanije u Crnoj Gori otvorena je 1. juna 2007. godine na Žabljaku. Lj. Miljić, prof. sociologije je samostalni savjetnik u ovoj Kancelariji. Usluge „po ugovoru“ obavlja stručni tim: neuropsihijatar, psiholog, sociolog, profesor srpskog jezika i književnosti. Ovdje je značajno pomenuti i volonterski rad ljudi takođe raznorodnih zanimanja: absolventi Filozofskog fakulteta iz Nikšića (na Odsjeku za sociologiju), pravnici, inspektori i lica sa završenom srednjom školom. Iako je najmlađa kancelarija, djeluje u mnogo nepovoljnijim uslovima od prethodnih (izrazito patrijarhalna sredina, gdje je prisutan visok stepen tabuiziranja problema narkomanije), ona je uspjela animirati veliki broj građana da se uključe u preventivne aktivnosti, predviđene Godišnjim programom rada.

Od pet pomenutih kancelarija za prevenciju narkomanije u Crnoj Gori, najduži „radni staž“ i „iskustvo“ u preventivnoj djelatnosti, ima Podgorička kancelarija, koja je ujedno, u određenom smislu, i jedinstven oslonac ostalim kancelarijama. Ova Kancelarija raspolaže odgovarajućim iskustvima u preventivnim aktivnostima, koja prenosi na ostale kancelarije, i raspolaže edukativnim materijalom koji služi kao „polazna osnova“ djelovanja ostalih kancelarija. Izuzetak je i Kotorska kancelarija, koja je registrovana kao „fondacija“ i takođe ima svoje specifičnosti i u strukturi i u načinu rada. Pljevaljska kancelarija takođe se izdvaja, ali u ovom slučaju radi se o tzv. „negativnom izdvajanju“, o čemu će biti više riječi u daljem tekstu.

Izrazita zajednička strukturalna karakteristika ovih kancelarija jeste način njihovog „rađanja“ i registrovanja. Svih pet kancelarija otvoreno je ili oformljeno na osnovu „preporuka“ ili odluka Skupštine opštine na osnovu „čl. 51, a u vezi sa čl. 117–123 Zakona o lokalnoj samoupravi“ (izvor: „Sl. list Crne Gore, br. 42/03, 28/04, 75/05 i 13/06). Dakle, kancelarije su formirane „Odlukom i izmjenama i dopunama Odluke o lokalnoj upravi i Pravilnikom o unutrašnjoj

organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Sekretarijatu za društvene djelatnosti i opšte upravne poslove“. Na taj način utvrđena su radna mjesta i opis poslova kancelarije.

Jedna od karakteristika kancelarija za prevenciju narkomanije jeste, prije svega, postojanje dva tipa radnika ili dvije „kategorije zaposlenih“: stalno zaposleni radnici i radnici „po ugovoru“. Kada je riječ o načinu „nastanka“ kancelarija za prevenciju narkomanije, izuzetak donekle predstavlja Žabljačka kancelarija, koja „egzistira“ kao organizacioni dio „Sekretarijata za privredu, finansije, opštu upravu i društvene djelatnosti“, za razliku od Nikšićke kancelarije koja je organizacioni dio „Sekretarijata za društvene djelatnosti i opšte upravne poslove“. Podgorička kancelarija za prevenciju narkomanije funkcionise kao organizacioni ili sastavni dio Centra za socijalni rad.

U svim pomenutim kancelarijama imamo „formalnu i neformalnu strukturu“. Formalna proizilazi iz propisa „Sekretarijata“, a neformalna je rezultat moći, ugleda, statusa i uloge rukovodećih struktura ovih kancelarija. Iskustva kancelarija pokazuju da je neformalna struktura posebno „značajan segment“ za njihovu prirodu posla koja zahtijeva izrazit stepen timskog i multidisciplinarnog rada, koji se prije svega (bez obzira na zakonske propise) u velikoj mjeri oslanja na prijateljske veze. Kancelarije se bave najosjetljivijim temama i problemima. Svaka porodica u kojoj jedan od članova ima problema sa drogom sigurno da ima i problema u komunikaciji, emocionalnim odnosima, poremećenim porodičnim ulogama i slično. Takva disfunkcionalna porodica nije spremna da prizna da ima problema sa bolestima zavisnosti. Preko neformalnih veza, prijatelja, rođaka, uticajnih ljudi na značajnim mjestima, kancelarije mogu doći do informacija o prisutnosti psihoaktivne supstance u pojedinim djelovima sredine. Na taj način uspostavlja se jedan od vidova saradnje sa policijom. Osim ovog vida saradnje sa policijom, kancelarije angažuju i policijske stručnjake koji se bave isključivo policijskim aspektom zloupotrebe PAS-a. Kod neformalne strukture posebno su značajni vidovi saradnje sa uticajnim ljudima zbog sponzorstava i donacija. Ovdje ne mislimo na političare, nego na privrednike i stručnjake, jer su nam ti ljudi potrebni da bi svojim uticajem i ugledom animirali šire okruženje.

„Moć“ ili „pravo odluke“ u ovim kancelarijama, na jednoj strani, rezervisano je za Skupštinu opštine (odbornici, sekretar Sekretarijata, glavni administrator i Savjet za prevenciju bolesti zavisnosti), koja Program rada i Izvještaj o radu kancelarije razmatra u trećem kvartalu. Rukovodilac kancelarije ili samostalni savjetnik dužan je da sekretaru dostavi Izvještaj o radu kancelarije. Na drugoj strani, „moć“ ili „pravo odluke“ pripadaju rukovodiocu ili samostalnom savjetniku, koji je odgovoran za „angažman“ ostalih zaposlenih radnika.

2. Način rada kancelarija za prevenciju narkomanije

Polazna „tačka“ djelovanja kancelarija za prevenciju narkomanije „sadrži“ sljedeće „stavke“ ili „pravila rada“:

1. Kancelarija za prevenciju narkomanije jeste mjesto gdje svaki građanin koji je suočen sa ovim problemom ili želi da se informiše i aktivno uključi, može da dobije informaciju i savjet od stručnih saradnika;
2. Oblici djelovanja: primarna prevencija (istraživanje, informisanje i obrazovanje), sekundarna prevencija (rana dijagnostika i savjetovanje) i tercijarna prevencija (rehabilitacija i resocijalizacija);
3. Ciljevi: obezbjeđivanje koordinisane saradnje nadležnih institucija, aktivno uključivanje građana u promociju zdravih stilova življenja i sprovođenja programa prevencije narkomanije, bolesti zavisnosti i rizičnih ponašanja.

(Izvor: Brošura „Dobro je znati“, Kotor, 2007)

Međutim, način rada kancelarija se u izrazito velikoj mjeri razlikuje. Ovo razlikovanje uslovljeno je sljedećim faktorima:

1. Potrebama sredine (jačinom ili stepenom prisutnosti problemske materije);
2. Specifičnostima sredine (tabuiziranje problema, patrijarhalni elementi sredine);
3. Uslovima ili neuslovima za obavljanje primarne djelatnosti.

Dalja analiza će se bazirati na ova tri faktora koja određuju način i specifičnost rada kancelarija za prevenciju narkomanije.

Podgorička, Nikšićka i Kotorska kancelarija svoj način rada i preventivne djelatnosti opredijelile su u zavisnosti od „potreba svoje sredine“ (izrazita prisutnost problemske materije). Ove kancelarije realizuju preventivne programe ne samo iz oblasti narkomanije, nego i zdravih stilova života, reproduktivnog zdravlja i prevencije HIV-a. Rade na organizovanju sportskih i kulturno-obrazovnih manifestacija, a jedan od zadataka jeste i pomaganje narkomanima koji žele da se odviknu od uzimanja opasnih supstanci. Takođe, ostvaruju i saradnju sa građanima u pitanju sprečavanja distribucije droge, jer su građani ti koji često imaju informaciju od koga „konzumenti“ uzimaju drogu. Tabuiziranje „prisutnosti problemske materije“ prevaziđeno je u velikoj mjeri u ovim sredinama (za razliku od Žabljaka npr.) pa stručni timovi, bez većih teškoća, sprovode aktivnosti namijenjene roditeljima koji sumnjaju da im se djeca drogiraju. Uslovi rada i tehnička opremljenost ovih kancelarija na zavidnom je nivou, tj. ispunjava uslove propisane Zakonom o radu. Pljevaljska kancelarija je zbog loših uslova (neadekvatan prostor, tj. zajednička prostorija sa službama iz drugih sfera „radnog interesovanja“ i loše tehničke opremljenosti: nedostatak kompjutera, TV-a i prateće opreme), tehničke i organizacijske prirode, onemogućena da preventivne aktivnosti sprovodi na adekvatan način. Ova Kancelarija postoji samo „formalno“ jer će se preventivne aktivnosti u narednom periodu oslanjati na „angažman“ pljevaljskog Doma zdravlja. Na taj način ova Kancelarija će prestati „djelovati“ kao organizacioni dio opštinskog Sekretarijata.

Žabljačka kancelarija, prema riječima Lj. Miljić, profesora sociologije i samostalnog savjetnika, ima iste probleme kao i Pljevaljska kancelarija. Među-

tim, pored problema „tehničke i organizacijske prirode“, ova Kancelarija ima probleme u obavljanju preventivne djelatnosti vezane i za prvi i drugi faktor koji određuje način rada. Radi se o izrazito patrijarhalnoj sredini, gdje je posljednjih godinu dana pojačana prisutnost i zloupotreba droga (PAS). Patrijarhalni elementi su duboko tabuizirali ovaj problem, pa se preventivne aktivnosti za sada realizuju „korak po korak“. Ciljne grupe jesu djeca različitih uzrasta, a preko njih se sa problemom i načinima njegovog prevazilaženja upoznaju i roditelji i šira lokalna zajednica.

Programi rada ili preventivnih aktivnosti kancelarija (izuzetak je Pljevaljska kancelarija koja nema takav program), u prvom redu, „mobilišu“ škole i sve radne kolektive. Radi se o ostvarivanju maksimalno profesionalne saradnje između građana, kancelarije i policije. To znači da su neophodne koordinirane akcije između policije, organa pravosuđa, roditelja i nastavnika, što zahtijeva multidisciplinarni timski rad. Prema mišljenju rukovodećih struktura ovih kancelarija, pored učenika, nastavnika i roditelja, neophodan je i angažman psihijataru, psihologa, ekologa, turističkih radnika i dr. Sve ovo ukazuje na neophodnost neposredne i tijesne saradnje i razmjene iskustava i informacija, posebno zbog usavršavanja programa i njihove efikasnosti. Obilježje svih ovih programa jeste, prije svega, njihova izrazita humanitarna i edukativna funkcija. Svi programi, odnosno programski sadržaji moraju biti prije svega uklopljeni u realne mogućnosti i potrebe sredine i škole. Programski sadržaji otvaraju mogućnost djelovanja na mlade da uspješno prevaziđu psihološke probleme vezane za adolescenciju (nekonstruktivno provođenje slobodnog vremena, nesigurnost, pasivnost itd.), u tome im svojim djelovanjem i podrškom može pomoći šira društvena zajednica (okruženje u kome žive), stručnjaci, porodica, škola i, naravno, oni sami. Nedovoljno razvijena svijest naše zajednice o veličini problema, nedovoljna informisanost – zahtijevaju neophodnost angažovanja ne samo porodice i škole, nego i društva u cjelini. U prevenciji narkomanije jeste osnovno da se droga posmatra kao društveni problem, jer brojni zaključci koji se donose poslije raznih tribina i savjetovanja nemaju efekta bez organizovane, koordinirane akcije više subjekata na sprečavanju ove pojave. Neophodno je organizovati planirani rad kojim bi se uticalo na prisustvo narkomanije, taj rad podrazumijeva angažovanje obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih, pravnih i sigurnosnih i medijskih aspekata ili segmenata globalnog društva.

Pored pomenutih kancelarija, u Crnoj Gori postoji i veliki broj NVO koje se bave sprovođenjem edukativnih aktivnosti kada je riječ o prevenciji narkomanije, ali njihove aktivnosti u ovom radu neće biti analizirane. Takođe, u Herceg Novom postoji Koordinaciono tijelo za prevenciju bolesti zavisnosti.

Sasvim je opravdano reći da kancelarije za prevenciju narkomanije tendiraju da postanu samostalna moderna preduzeća, čiji je finalni proizvod specifična kategorija profita, ali ne profita u ekonomskom smislu riječi, već profita kao socijalno-psihološke kategorije koja u svojoj osnovi ima duhovnu vrijednost, a ne materijalnu. Duhovna vrijednost, odnosno proizvod kancelarija za prevenciju narkomanije, bazira se na preventivnom radu, koji nastaje

zahvaljujući specifičnoj, uslovno rečeno, tehnologiji informisanja i edukacije populacije pod rizikom (preadolescenti i adolescenti). Ta specifična tehnologija edukacije i informisanja ogleda se u načinu komunikacije gdje je obavezna interakcija, tj. mora se zadovoljiti princip interaktivnosti koji je neophodan u preventivnom radu. Sve informacije o PAS-u moraju biti, prije svega, časne, meritorne, tj. naučno utemeljene i provjerene. Specifičnost ove tehnologije ogleda se u zahtjevu da informacije u sebi ne nose nikakvu stigmiju ili žigosanje onih koji su etiketirani kao narkomani. To znači da u kancelarijama, odnosno u preventivnom radu, dominira stanovište da je narkoman žrtva i da ga sredina ne smije odbaciti nego prihvatiti i pomoći mu. Informacija i edukacija jesu osnovni vidovi preventivne aktivnosti i njihova uspješnost ogleda se u kvalitetu i kvantitetu povratnih informacija.

3. Uloga sociologa u radu kancelarija za prevenciju narkomanije

Prethodna razmatranja pokazuju sasvim jasno sveobuhvatnost i neopodnost radnog mjesta sociologa u preduzećima, tj. u kancelarijama za prevenciju narkomanije. Za uspješno poslovanje jednog preduzeća nije dovoljan samo određeni nivo tehničke opremljenosti, ekonomska racionalizacija, autoritativni sistem rukovođenja i slično. Organizaciju rada u preduzeću čini idealan plan za svako radno mjesto, koji treba da realizuje radnik raspoređen na tom radnom mjestu. „U pitanju je ljudski faktor čiju motivisanost i ponašanje treba na realan i optimalan način uskladiti u neprestanom zadovoljavanju potreba preduzeća, uposlenih i društva“ (S. Vukićević, 2006: 238). Ukoliko se ne izbalansiraju potrebe preduzeća, uposlenih i društva, može se reći da preduzeće ne može postići uspjeh na duži rok.

Vođenje brige o ljudskim resursima, obezbjeđenju ljudskih potencijala presudnih za opšti uspjeh preduzeća i preduzimanje u tom pogledu aktivnosti u pogledu zapošljavanja, sistemu nagrađivanja, interpersonalnim odnosima i grupnoj dinamici, kadrovskoj politici, liderstvu i vještini motivisanja zaposlenih, organizaciji i razvojnim procesima, društvenom i ličnom standardu uposlenih i slično – „zahtijevaju profesionalan tretman odgovarajućih stručnjaka, među kojima neizostavno mjesto mora imati sociolog“ (S. Vukićević, 2006: 238).

S obzirom na to da je organizacija rada vezana za radno mjesto, kao kompleksne društvene kategorije koja ima opšte, posebno i individualno značenje, S. Vukićević smatra da sve aktivnosti oko radnog mjesta (otvaranje, sadržaj rada, plan rada, raspoređivanje, nagrađivanje, motivisanje, ponašanje na radnom mjestu, radna situacija, radni položaj, ukidanje radnog mjesta) imaju sociološku perspektivu.

Na osnovu ovih shvatanja S. Vukićevića i nalaza do kojih smo došli – da većinu zaposlenih u kancelarijama za prevenciju narkomanije čine sociolozi – možemo zaključiti da su sociološka znanja i angažman sociologa presudni za problematiku prevencije bolesti zavisnosti. Osnovni razlog za to jeste sociološka

teza da prvo moramo otkloniti uzrok, pa tek onda „racionalno djelovati na suzbijanju posljedica“. Dakle, svaki pomenuti preventivni program u svojoj osnovi ima zadatak da ukaže na društvenu uslovljenost bolesti zavisnosti, čime se, u prvom redu, bavi sociologija i socijalna patologija.

„Osnovni cilj uključivanja sociologije i sociologa u rješavanju praktičnih problema preduzeće jeste povećanje produktivnosti rada i njegove poslovne efikasnosti uz adekvatan tretman humanih aspekata i socijalnih svojstava preduzeća“ (S. Vukićević, 2006: 150).

Zaključak

Zloupotreba droga (PAS) davno je prerasla nivo individualne patologije i postala kolektivna drama čovječanstva. U prevenciji narkomanije (koja predstavlja osnovni „poslovni“ zadatak kancelarija za prevenciju narkomanije) jeste osnovno da se droga ne posmatra samo kao medicinski, nego prije svega kao društveni fenomen. Preventivno djelovanje protiv bolesti zavisnosti ima svoje duboko opravdanje jer upotreba psihoaktivnih supstanci izaziva krajnje negativne sociopatološke, zdravstvene, ekonomske, društvene i druge posljedice.

Kod svih bolesti, pa tako i bolesti zavisnosti, treba da se zna koliko populacije boluje od njih, koliko umire, i šta treba važno preduzeti na suzbijanju tih bolesti. Zapravo, da se zna šta znači prevencija i šta se njome može postići. Prevencija bolesti zavisnosti moguća je samo uz dobro poznavanje cjelokupne problematike i uz mobilizaciju što većeg broja stručnjaka, aktivista i entuzijasta kvalifikovanih za ovu problematiku. Ovdje, u prvom redu, svojim znanjem i profesionalnom etikom dolaze do izražaja sociolozi i njihova svestrana sociološka znanja. Osnovni zadaci primarne prevencije su: informisanje i edukacija populacije pod rizikom (preadolescenata i adolescenata), roditelja i „društvenih faktora“ o problemima zavisnosti od droge, kao i alkohola i duvana, jer se oni nalaze u tijesnoj vezi sa psihoaktivnim supstancama. Sa sociološkog stanovišta jasno je da prevencija zloupotrebe droga ne može biti efikasna bez prateće prevencije kriminala, posebno osujećenja distribucije i krijumčarenja droga. Zbog tih razloga sociolozi insistiraju ne na deklarativnoj opredijeljenosti za preventivnu akciju i zabrinutost „paradom umivenih riječi“, već na organizovanim, koordiniranim, kontinuiranim i stručnim akcijama, koje će dovesti do formiranja jasnih stavova o drogama i ciljevima primarne prevencije. Uspjeh preventivnog programa zavisi od strategije, u koju moraju biti integrisani prije svega: moralno-legalni, medicinski, psihosocijalni i sociokulturni modeli.

Kancelarije za prevenciju narkomanije, kao organizacioni dio opštinskih Sekretarijata za društvene djelatnosti i opšte upravne poslove, imaju svoju strukturalnu prepoznatljivost, formalnu i neformalnu organizaciju, s tim što se poseban značaj pridaje neformalnoj organizaciji, što je uslovljeno prirodom posla. Zapaža se specifična fluktuacija kadrova, što je takođe uslovljeno „prirodom primarne djelatnosti“, tj. potrebama i zahtjevima primarne prevencije. I način rada ovih kancelarija specifičan je i prilagođen potrebama i zahtjevima

date sredine. S obzirom na prirodu posla, organizaciju i način rada, iako su organizacioni dio Sekretarijata, ove kancelarije se u izvjesnom smislu mogu smatrati i „samostalnim preduzećima“, čiju dinamiku poslovanja diktira moderno društvo i turbulentna društvena (ekonomska, socijalna, politička, ideološka i kulturna) dešavanja. Ono što ih sprečava da u „potpunosti“ budu „samostalna“ preduzeća, jeste način njihovog finansiranja. Osnovni način finansiranja stalno zaposlenih radnika i radnika po ugovoru (stručnih timova i koordinatora) jeste iz opštinskog budžeta. Opštinski budžeti takođe snose i troškove realizacije programa. Drugi izvor „prihoda“ kancelarija jesu sponzorstva i donacije. Ovo znači da kancelarije, čija je osnovna djelatnost prevencija narkomanije, nijesu proizvodna preduzeća u ekonomskom smislu (ne proizvode „proizvod“ materijalne prirode, niti novčanu masu). U sociološkom, psihološkom i socijalno-patološkom smislu jesu proizvodna preduzeća, jer imaju svoju specifičnu „preventivnu proizvodnju“, čiji je „finalni proizvod“ aktivnost vezana za razvijanje socijalnih i emocionalnih vještina prevazilaženja uzroka i uslova koji mogu dovesti do pojave bolesti zavisnosti. Ovaj tip „proizvodnje“ zahtijeva, prije svega:

- realan,
- transdisciplinarnan,
- unutrašnje integrisan,
- multidimenzionalan,
- specifičan i
- dugotrajan pristup.

Proizvodnja karakteristična za ove kancelarije zahtijeva primjenu jednog modernijeg koncepta „primarne tehnologije“, koji je, prije svega, naučno utemeljen i zasnovan na kontinuiranom, sistematskom i razvojnom pristupu.

Narkomanija je ozbiljna stvar koja se na našim prostorima olako shvata. Cilj zaposlenih u kancelarijama jeste, prije svega, da ukažu na društvenu uslovljenost bolesti zavisnosti. Treba se fokusirati na uzroke pojave narkomanije, obrazovanje u lokalnoj zajednici, savjetovanje, javno informisanje. Protiv ovog društvenog fenomena ne može da se bori pojedinac ili jedna institucija, već kompletno društvo. Svi moraju iz različitih aspekata dati svoj doprinos u borbi protiv bolesti zavisnosti.

Kancelarija ili kancelarije za prevenciju narkomanije imaju i značajne praktične probleme, u čije rješavanje mora biti uključena i sociologija radne organizacije i sociolog. Neki od tih problema, prema mišljenju rukovodećih struktura ovih preduzeća koja se nalaze u razvoju, jesu:

1. Kadrovska politika, čiji sociološki aspekt uključuje:

- politiku prijema radnika i uključivanje novih radnika (stručnih timova i volontera) u posao;
- adekvatnost kadrovske strukture uposlenih radnika (njihova obrazovna, zdravstvena i starosno-polna struktura);
- fluktuaciju kadrova;
- apsentizam i slično.

2. *Oblast rada, koja iz sociološkog aspekta podrazumijeva:*

- organizaciju procesa rada, uslove rada i upravljanje radom;
- formiranje radnih grupa;
- strukturu rada;
- timski rad, koji je za obavljanje posla ove prirode neophodan, i dr.

Tehničko-tehnološka struktura, upravljačka i rukovodeća struktura kancelarija za prevenciju narkomanije, kao i njihov društveni sistem, društveni i lični standard uposlenih, kultura rada i slobodnog vremena i status kancelarije u globalnoj strukturi društva – jesu samo neki od pitanja ili problema koji su „interesantni“ za sociologiju radne organizacije, i pripadaju isključivo njenom domenu.

Mirjana Mrdak

L i t e r a t u r a

- Backović, A., Mugoša, B., Laušević, D. (2000), *Prevenција narkomanije*, Podgorica.
- Blagojević, Ljiljana, Veljković, Branislav (2000), *Postoji hiljadu dobrih razloga da ne uzmeš drogu*, Zavod za bolesti zavisnosti, Beograd.
- Bolčić, Silvano (2003), *Svet rada u transformaciji*, Plato, Beograd.
- Bukilić, Jovan (2002), *Droga u školskoj klupi*, Beograd.
- Grupa autora (1999), *Priručnik za edukatore*, Gradski ured za rad, zdravstvo i socijalnu skrb, Zagreb.
- Petrović, Stevan (2003), *Ličnost narkomana*, Beograd.
- Plečko, Drago (1999), *Droge bič novog doba*, Zagreb.
- Povelja mladih za 21. vijek bez droge*, Unesco, Pariz, 1998.
- Priručnik za roditelje, Roditelji u prevenciji ovisnosti* (1999), Gradski ured za zdravstvo, rad i socijalno staranje.
- Veber, Maks (1976), *Privreda i društvo I, II*, Prosveta, Beograd.
- Vukićević, Slobodan (2006), *Sociologija rada i preduzeća sa metodološkim skicama*, Filozofski fakultet, Nikšić.
- Zauer, Jost (2007), *Sve bliže ekstazi*, Beograd.